

TI ÅRS ARBEJDSMILJØ I EU

Eksponering for fysiske risici på arbejdspladsen, en øget intensitet i arbejdet og fleksidsarrangementer er fortsat en primær årsag til helbredsproblemer for arbejdstagere i EU. I 2000 var 83 % af EU's erhvervsaktive befolkning på 159 millioner personer lønmodtagere, og 17 % var selvstændige. Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene gennemførte i 2000 sin tredje europæiske arbejdsmiljøundersøgelse (de to foregående blev gennemført i 1990 og 1995). I alt blev 21 500 arbejdstagere i alle medlemsstater — såvel lønmodtagere som selvstændige — interviewet om deres arbejdsvilkår. Undersøgelsen viser, at der ikke er sket nogen afgørende forbedring, hvad angår risikofaktorerne eller de generelle forhold på arbejdspladsen i tiårsperioden, siden den første arbejdsmiljøundersøgelse blev gennemført. 2000-undersøgelsen bringer en oversigt over arbejdsmiljøsituationen i EU, understreger tendenser og kortlægger centrale problemer og forandringer på arbejdspladsen.

Hovedkonklusioner

- Til de mest udbredte arbejdsbetingede helbredsproblemer hører:
 - rygsmerter (rapporteres af 33 % af respondenterne)
 - stress (28 %)
 - muskelsmerter i nakke og skuldre (23 %)
 - almindelig træthed (23 %).
- Der er en direkte forbindelse mellem et dårligt helbred og et dårligt arbejdsmiljø, herunder navnlig en høj arbejdsintensitet og gentagelsespræget arbejde.
- Eksponering for fysiske risikofaktorer (støj, vibrationer, farlige stoffer, varme, kulde osv.) og et uhensigtsmæssigt design (løft af tunge emner og smertefulde arbejdsstillinger) er stadig almindeligt forekommende.
- Arbejdet bliver stadig mere intensivt: Over 50 % af arbejdstagerne arbejder i et højt tempo eller med stramme tidsfrister i mindst en fjerdedel af arbejdstiden.
- Indflydelsen på arbejdet er ikke øget væsentligt: En tredjedel af arbejdstagerne rapporterer, at de har ringe eller ingen indflydelse på arbejdet, og kun tre ud af fem arbejdstagere har mulighed for selv at fastlægge ferietidspunktet.
- Arbejdets karakter undergår ændringer: Arbejdet er i mindre omfang styret af maskiner og produktionsmål og i højere grad bestemt af kundernes ønsker.
- Antallet af personer, der arbejder ved computere, er øget: fra 39 % i 1995 til 41 % i 2000.
- Alle arbejdsaspekter er præget af en høj grad af fleksibilitet: arbejdstid (atypiske arbejdstider og deltidsarbejde), arbejdstilrettelæggelse (multi-skilling, teamwork og empowerment) og ansættelsesforhold (18 % af alle arbejdstagere er ansat på tidsbegrænsede kontrakter).
- Midlertidigt ansatte (ansatte med tidsbegrænsede kontrakter og vikarer) rapporterer fortsat om større eksponering for risikofaktorer end fastansatte.
- Kønsskille og kønsdiskrimination — der begge rammer kvinder særligt hårdt — er almindeligt udbredt.
- Vold, sexchikane og intimidering forekommer stadig på arbejdspladsen: 4-15 % af arbejdstagerne i forskellige lande rapporterer, at de har været udsat for intimidering.

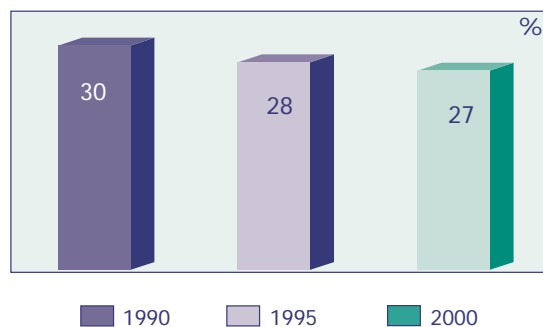

DET EUROPÆISKE INSTITUT
til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene

Sundhed og arbejde

Generelt er antallet af arbejdstagere, der mener, de udsættes for en helbreds- og sikkerhedsrisiko som følge af arbejdet, faldet inden for det seneste årti. Som det fremgår af figur 1, rapporterede færre arbejdstagere om helbredsrisici i 2000 end i de to foregående undersøgelser.

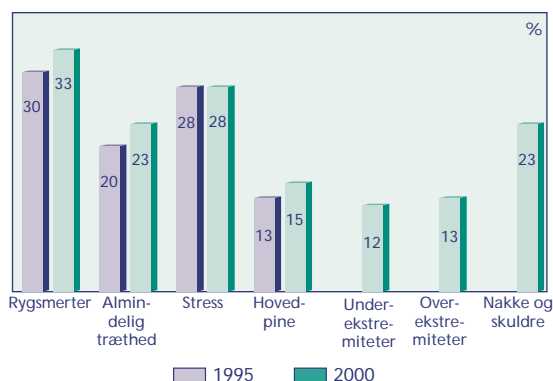
Figur 1: Arbejdstagere, der rapporterer om sundheds- og sikkerhedsrisici på arbejdspladsen, 1990-2000

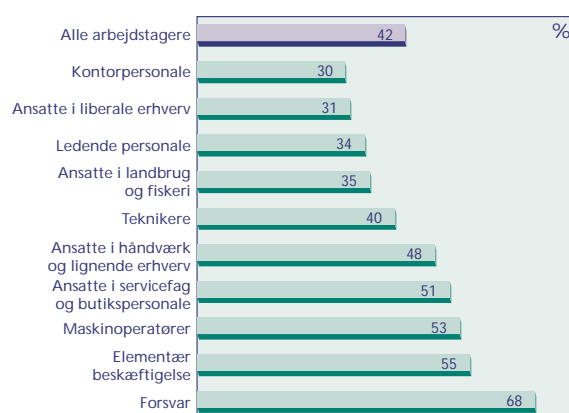
Imidlertid rapporterer en voksende procentdel af arbejdstagerne om arbejdsbetingede helbredsproblemer (figur 2). Forstyrrelser i bevægeapparatet (rygsmerter og muskelsmerter, specielt i nakke og skuldre) udgør et voksende problem; det samme gælder almindelig træthed. Stress ligger på samme niveau i 1995 og i 2000 (28%). Der er en nær sammenhæng mellem stress og forstyrrelser i bevægeapparatet og forhold omkring arbejdstilrettelæggelsen som f.eks. gentagelsespræget arbejde og arbejdstempo (se tabel 1).

Oplysningerne i figur 3 giver et fingerpeg om det arbejdspress, arbejdstagerne føler, de er udsat for; mere end en tredjedel (42%) af alle arbejdstagere og over halvdelen af arbejdstagerne i visse stillingsgrupper mener, de ikke ville være i stand til eller have lyst til at udføre samme job, når de er fyldt 60. Dette forhold

Figur 2: Arbejdsbetingede helbredsproblemer, 1995 og 2000

Figur 3: Arbejdstagere, der mener, de ikke vil være i stand til eller have lyst til at udføre samme job, når de er fyldt 60, efter stillingsgruppe

kunne betragtes som en indikator for »jobbæredygtighed«. I den forbindelse bestrider arbejdere, forsvarspersonel og service- og salgspersonale de mindst bæredygtige job.

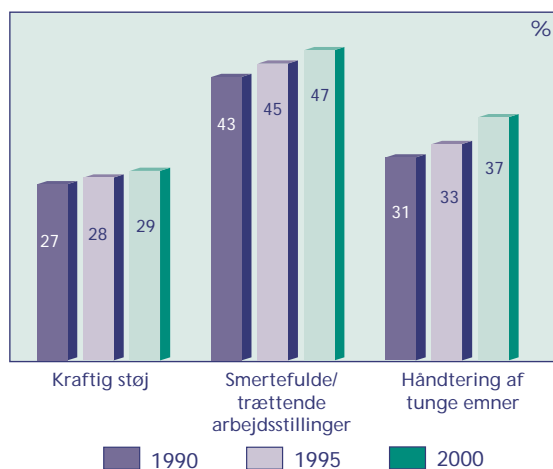
Eksposering for fysiske risici

Der er ikke i perioden 1990-2000 registreret nogen forbedring, hvad angår klassiske arbejdspladsrisici, såsom støj, vibrationer, røggasser og farlige stoffer, høje og lave temperaturer, løft af tunge emner og arbejde i smertefulde eller trættende arbejdsstillinger. Figur 4 viser, at procentdelen af arbejdstagere, der er eksponeret for nogle af disse forhold i mindst 25% af tiden, er høj.

I 2000-undersøgelsen er mandlige arbejdstagere — ligesom i de foregående undersøgelser — mere eksponeret end kvindelige arbejdstagere for alle disse faktorer med undtagelse af smertefulde og trættende arbejdsstillinger, hvor begge køn er lige udsatte.

Ikke-fastansatte, dvs. vikarer og ansatte med tidsbegrænsede kontrakter, er mere eksponerede for faktorer såsom tunge emner og smertefulde

Figur 4: Eksposering for fysiske risici, 1990-2000

arbejdsstillinger end ansatte med kontrakter på ubestemt tid (se figur 12).

Gentagelsespræget arbejde

Gentagelsespræget arbejde er stadig almindeligt udbredt på arbejdspladsen. Mens 33 % af arbejdstagerne i 1995 rapporterede, at de konstant foretog gentagne bevægelser, er der kun tale om et mindre fald — til 31 % — i 2000. Lige mange mandlige og kvindelige arbejdstagere rapporterer om gentagne bevægelser.

Spørgsmålet vedrørende gentagne opgaver blev ændret i 2000, og det er derfor vanskeligt at vurdere tendensen. Knap en tredjedel af arbejdstagerne (32 %) udførte i 2000 gentagne opgaver af en varighed på under 10 minutter, medens 22 % udførte opgaver af en varighed på under 1 minut.

Som det fremgår af tabel 1, er der en stor sandsynlighed for, at arbejdstagerne med gentagelsespræget arbejde rammes af forstyrrelser i bevægeapparatet.

Tabel 1: Helbredsproblemer i tilknytning til gentagne hånd-/armbevægelser, 2000

%	Rygmerter	Muskelsmerter i nakke og skuldre	Muskelsmerter i overekstremiteterne	Muskelsmerter i underekstremiteterne
Foretager gentagne bevægelser	48	37	24	21
Foretager ikke gentagne bevægelser	19	11	4	5
Alle arbejdstagere	33	23	13	11

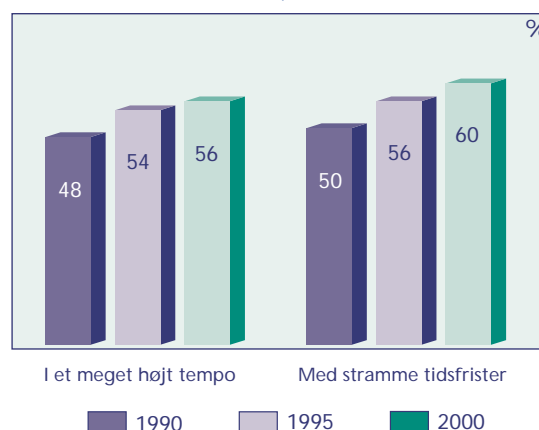
Arbejdsintensitet

Arbejdsintensiteten er steget i løbet af det seneste årti, mere markant i perioden 1990-1995 end i perioden 1995-2000.

I 2000 rapporterer over halvdelen af alle arbejdstagere, at de arbejder i et højt tempo og med stramme tidsfrister i mindst en fjerdedel af arbejdstiden, jf. figur 5. Meget betegnende anfører mere end to ud af fem arbejdstagere, at de ikke har tilstrækkelig tid til udførelsen af arbejdet.

Der er en tæt sammenhæng mellem arbejdsintensitet og helbredsproblemer samt arbejdsskader, hvilket fremgår af tabel 2 og 3.

Figur 5: Arbejde i et meget højt tempo og med stramme tidsfrister, 1990-2000

Tabel 2: Helbredsproblemer i tilknytning til arbejde i et meget højt tempo, 2000

%	Rygmerter	Stress	Muskelsmerter i nakke og skuldre	Skader
Arbejder i et konstant højt tempo	46	40	35	11
Arbejder aldrig i et højt tempo	25	21	15	5

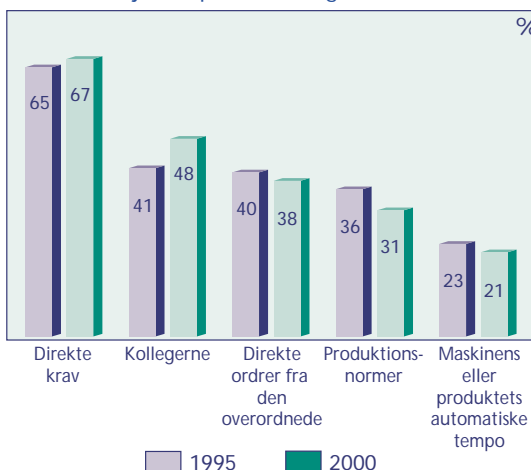
Tabel 3: Helbredsproblemer i tilknytning til arbejde med stramme tidsfrister, 2000

%	Rygmerter	Stress	Muskelsmerter i nakke og skuldre	Skader
Arbejder konstant med stramme tidsfrister	42	40	31	10
Arbejder aldrig med stramme tidsfrister	27	20	17	5

Arbejdstempo

I perioden 1995-2000 blev arbejdstempoet i stigende grad dikteret af kravene fra andre mennesker (krav fra eksterne personer, såsom kunder, passagerer, brugere, patienter osv.) og af det arbejde, der udføres af kollegerne. Samtidig har industrielle krav som f.eks. produktionsmål og en maskines automatiske tempo samt bureaukratiske krav som f.eks. direkte ordrer fra en overordnet mistet i betydning, jf. figur 6.

Figur 6: Faktorer, der har en indflydelse på arbejdstempoet, 1995 og 2000

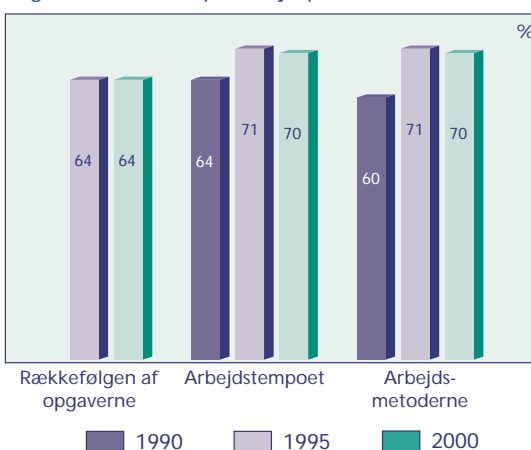
Autonomi på arbejdspladsen

Som det fremgår af figur 7, var der en markant stigning i arbejdstagernes indflydelse på arbejdstempoet i perioden 1990-1995 (fra 64 % til 71 %), mens der ikke er konstateret yderligere forbedringer i perioden op til 2000. På lignende vis kan man notere en betydelig fremgang, hvad angår indflydelsen på arbejdsmetoderne i den første periode, men næsten ingen forbedring i den seneste. Den samme procentdel af arbejdstagere — to tredjedele — var i stand til at vælge rækkefølgen af opgaverne i 1995 og 2000.

Disse gennemsnit dækker undertiden over store forskelle inden for stillingsgrupper og sektorer. Særlige grupper af arbejdstagere, såsom anlægs- og maskinoperatører og salgs- og servicepersonale, har oplevet en brat tilbagegang, hvad angår indflydelsen på arbejdet. I sektorsammenhæng kan der konstateres en lignende tilbagegang for transport- og kommunikationsarbejdere.

I 2000 kan knap to ud af fem arbejdstagere (44 %) ikke selv bestemme, hvornår deres ferie skal ligge, et mindre fald i forhold til 1995, da tallet var 43 %.

Figur 7: Autonomi på arbejdspladsen, 1990-2000

To ud af fem arbejdstagere (44 %) har indflydelse på deres arbejdstid; ikke overraskende har selvstændige (84 %) mere indflydelse end ansatte (36 %). Mænd har mere indflydelse på deres arbejdstid end kvinder: Forholdet er 47 % til 41 %. Fastansatte har større indflydelse end ansatte på tidsbegrænsede kontrakter eller vikarkontrakter. Højt faguddannede stillingsgrupper har størst indflydelse på arbejdstiden.

Arbejde med computere

Andelen af personer, der — i det mindste en del af tiden — arbejder med computere, er steget fra 39 % i 1995 til 41 % i 2000. Blandt selvstændige er stigningen mere markant, idet anvendelsen af computere i denne gruppe dog generelt ikke er så udpræget som blandt ansatte (33 % i forhold til 43 %).

Lidt over 1 % af den samlede befolkning anfører, at de udfører distancearbejde på fuld tid eller næsten fuld tid. Distancearbejde er mest udbredt inden for højt faguddannede stillingsgrupper og inden for finansielle tjenesteydelser og ejendomshandel.

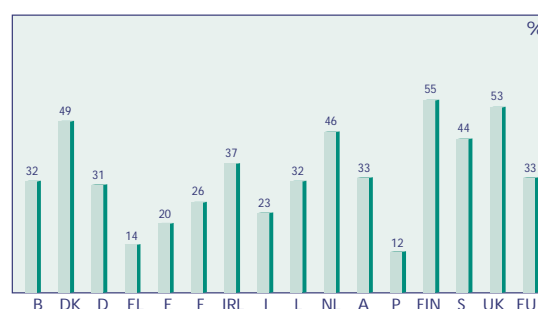
Kvalifikationer og uddannelse

I 2000 anførte lidt flere ansatte (33 %) end i 1995 (32 %), at de inden for de seneste 12 måneder havde fulgt et kursus, som arbejdsgiveren havde afholdt eller betalt. Det er positiv udvikling, at vikarer er ved at indhente de fastansatte med hensyn til videreuddannelse.

Som det fremgår af figur 8, er der forskellige tendenser fra medlemsstat til medlemsstat. Men da det nøjagtige indhold af kurserne ikke kendes, bør man være forsigtig med at drage konklusioner ud fra sammenligninger mellem landene.

Der var i 2000 en mindre vækst i antallet af arbejdstagere (8 %), der mener, at jobkravene er for høje i forhold til deres kvalifikationer i sammenligning med 1995, hvor tallet var 7 %. Den samme procentdel (11 %) mener, kravene er for lave i 1995 og 2000. I begge år anfører den samme høje procentdel af arbejdstagerne

Figur 8: Ansatte, der har fulgt kurser inden for de seneste 12 måneder

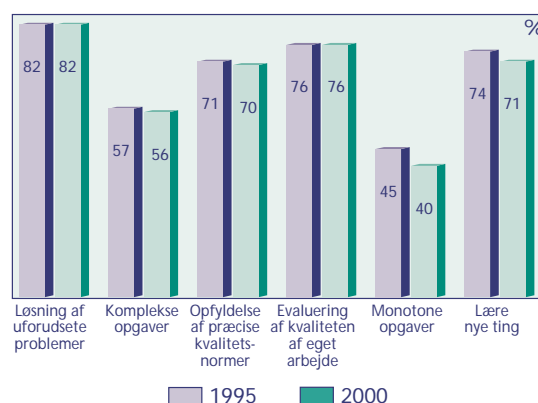

(89 %), at de kan få hjælp fra kollegerne, når der er behov herfor.

Jobindhold

Som det fremgår af figur 9, forbliver jobindholds faktorerne, hvad angår de typer opgaver, arbejdstagerne udfører (problemløsning, udførelse af komplekse opgaver og opfyldelse af kvalitetsnormer), i det store og hele uændret i femårsperioden 1995-2000. Samtidig med at der kan noteres et brat fald i monotont arbejde i løbet af denne periode (fra 45 % til 40 %), er mulighederne for at lære nye ting på jobbet blevet reduceret.

Figur 9: Jobindhold, 1995 og 2000

Arbejdstiden

Arbejdstiden

Den gennemsnitlige arbejdstid dækker over store afvigelser mellem de forskellige grupper af adspurgte. Medens den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid er ca. 38 timer, anfører selvstændige, at de arbejder 46 timer om ugen, og ansatte rapporterer om ca. 36,5 timer. Som det fremgår af tabel 4, arbejder mange af respondenterne mindre end 30 timer om ugen, mens en stor procentdel arbejder 45 timer eller mere ugentligt. Længere arbejdstid er naturligvis mere udbredt blandt selvstændige.

Deltidsarbejde

17 % anfører, at de arbejder på deltid, men det skal bemærkes, at definitionen på deltid varierer fra medlemsstat til medlemsstat. Flere kvinder end mænd arbejder på deltid (32 % imod 6 %), og denne

arbejdsform er mere udbredt i bestemte lande som f.eks. Nederlandene og Det Forenede Kongerige. På spørgsmålet vedrørende den foretrukne arbejdsform svarede 23 % af dem, der arbejder på deltid, at de ville foretrække at arbejde flere timer, medens 9 % svarede, de kunne tænke sig at arbejde færre timer.

Pendling

På baggrund af udviklingen inden for deltidsarbejde er det interessant at betragte tendenserne, hvad pendling angår. I 2000 udgjorde den gennemsnitlige daglige pendlingstid 38 minutter. Men der kan noteres store afvigelser inden for gruppen (18 % af respondenterne rapporterer om en daglig pendlingstid på over 60 minutter) og landene imellem. Den længste pendlingstid på 46,5 minutter er registreret i Nederlandene.

Tabel 4: Gennemsnitlige ugentlige arbejdstid, 1995 og 2000

%	1995	2000
Under 30 timer ugentligt	15	17
Over 45 timer ugentligt	16	14
Deltid (spontan)	-	18

Atypiske arbejdstider

Resultaterne fra 2000-undersøgelsen svarer til resultaterne fra 1995. Arbejde med atypiske arbejdstider er almindeligt udbredt, idet mere end én ud af to arbejdstagere arbejder mindst en lørdag hver måned og én ud af fire arbejder en søndag hver måned. Skifteholdsarbejde er normen for 20 % af arbejdstagerne, medens 19 % anfører, at de arbejder mindst én nat hver måned.

Flekstidsmønstre

Arbejdstiden er ikke blot fordelt over alle ugens dage og alle døgnets timer; der eksisterer også flekstidsmønstre, hvad angår den faste arbejdstid: 24 % af arbejdstagerne rapporterer om flekstitid på ugebasis og 41 % om flekstitid på daglig basis.

Knap en femtedel af alle arbejdstagere (19 %) føler, at flekstitid ikke harmonerer med familiemæssige og sociale forpligtelser.

Kønssforskelle

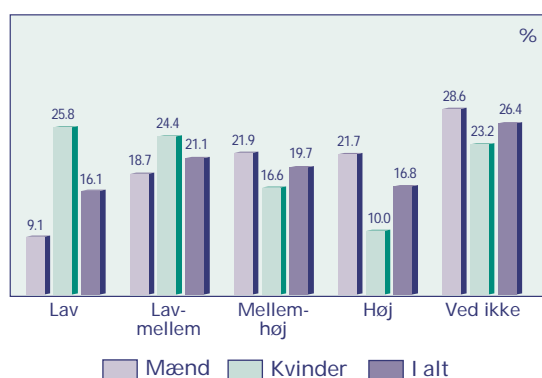
Kønssegregering på arbejdspladsen er stadig almindeligt udbredt. Dette er tydeligt, ikke kun i stillingsstrukturen, hvor mænd og kvinder ikke bestrider samme job (mænd er stærkere repræsenteret i kontorstillinger, i salgsbranchen, i de liberale erhverv og i lederstillinger), men også inden for samme job, hvor mænd generelt beklæder mere overordnede poster.

Kønsskævheder er også iøjnefaldende, når man ser på

indkomstens størrelse inden for samme stillingsgruppe, hvilket er en direkte følge af stillingssegregeringen (se figur 10). Kvinder har også mindre indflydelse på arbejdstiden.

Endelig er den dobbelte arbejdsbyrde et udbredt fænomen blandt erhvervsaktive kvinder, jf. tabel 5, hvoraf det fremgår, at erhvervsaktive kvinder indtager en mere aktiv rolle i husarbejdet og pasningen af børnene.

Figur 10: Indkomstgrupper efter køn

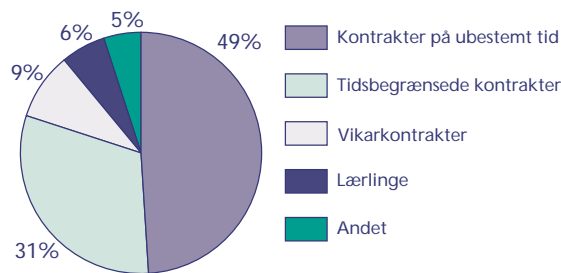
Tabel 5: Hvem gør hvad i hjemmet?

% af respondenterne, der foretager sig følgende i en time eller mere om dagen	Kvinder	Mænd
Pasning og opdragelse af børn	41	24
Madlavning	64	13
Husarbejde	63	12

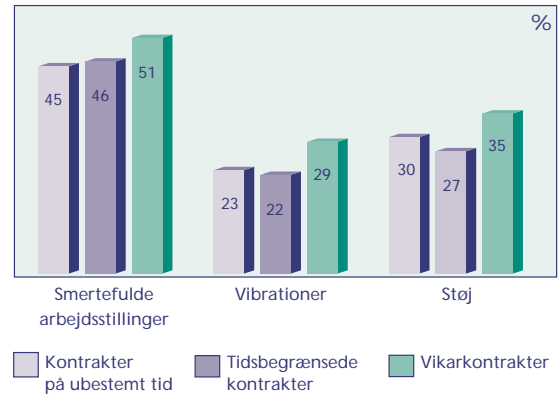
Midlertidigt ansatte

Arbejde udført af midlertidigt ansatte er forholdsvis udbredt. I 2000 var 10 % af arbejdstagerne ansat på tidsbegrænsede kontrakter og 2 % på vikarkontrakter. Som det fremgår af figur 11, er kun halvdelen af de ansatte, der har arbejdet i mindre end et år i en virksomhed, ansat på en kontrakt på ubestemt tid. 1995-undersøgelsen viste, at der er en direkte forbindelse mellem midlertidigt arbejde og dårlige arbejdsvilkår. 2000-undersøgelsen afslører samme forbindelse: Figur 12 og 13 viser, at der er større sandsynlighed for, at midlertidigt ansat udsættes for fysiske risici, en høj arbejdsintensitet og et højt tempo end fastansatte.

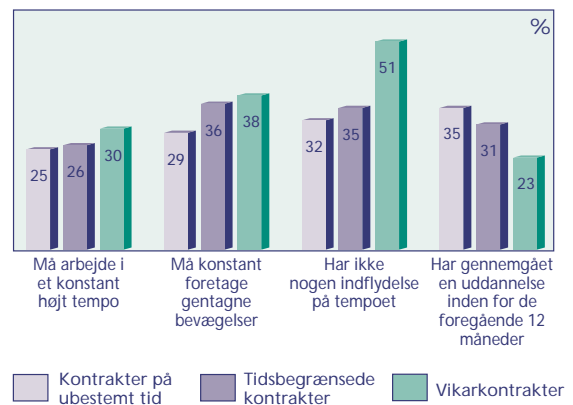
Figur 11: Ansættelsesvilkår for ansatte, der har været ansat mindre end et år i virksomheden (%)

Figur 12: Eksponering for fysiske risici, efter kontrakttype

Figur 13: Arbejdsintensitet og -tempo, efter kontrakttype

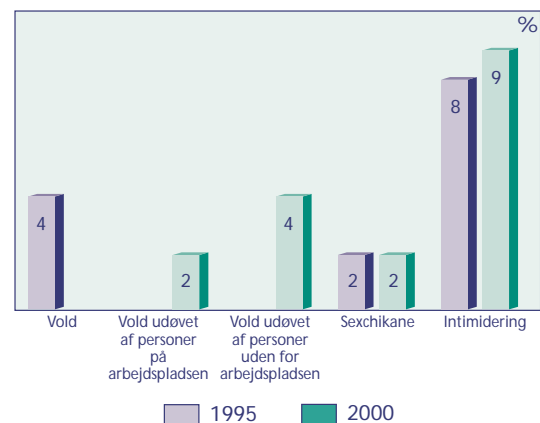
Vold og sexchikane på arbejdspladsen

Som det fremgår af figur 14 er vold og sexchikane almindeligt forekommende på arbejdspladsen. Der er store forskelle i tallene herfor landene imellem (fra 4 til 15 % for intimidering). Dette kan skyldes forskellige holdninger til disse spørgsmål i de enkelte lande og afhænge af, hvorvidt de er genstand for offentlig debat eller ej. I visse lande er der utvivlsomt tale om et rapporteringsunderskud på dette område.

Figur 15: Arbejdstagere, der har været udsat for intimidering, efter land

Figur 14: Vold og sexchikane på arbejdspladsen, 1995 og 2000

DE EUROPÆISKE ARBEJDSMILJØUNDERSØGELSER

Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene gennemfører hvert femte år en europæisk arbejdsmiljøundersøgelse. Den første undersøgelse løb af stablen i 1990, den anden i 1995 og den tredje i 2000.

Formålet med disse undersøgelser er at tilvejebringe en oversigt over arbejdsmiljøsituationen i EU og kortlægge de centrale problemer og forandringer på arbejdspladsen. Det overordnede mål er at bidrage til en bedre overvågning af kvaliteten af arbejdet og beskæftigelsen i Den Europæiske Union.

I forbindelse med 2000-undersøgelsen blev i alt 21 500 arbejdstagere interviewet gennem personlige interviews, som blev gennemført uden for arbejdspladsen. Der blev interviewet cirka 1 500 arbejdstagere i hver medlemsstat med undtagelse af Luxembourg, hvor antallet af interviewede personer i alt udgjorde 527. Undersøgelsen omfattede samtidig husstande i alle 15 medlemsstater, idet interviewererne udvalgte en tilfældig person fra hver husstand (den person i alderen 15 til 65 år, der først ville fylde år). Eurostats arbejdsstyrkeundersøgelse (Labour Force Survey) fra 1997 blev brugt som grundlag for stikprøveundersøgelsen. Spørgeskemaet dækker alle aspekter af arbejdssituationen: de fysiske, organisatoriske, psykosociale og sociale faktorer i forbindelse med arbejdet, tidsmønstre og arbejdstider samt arbejdsbetingede helbredsproblemer.

Dette er et resumé, der er baseret på den fulde undersøgelsesrapport, som vil blive offentliggjort på engelsk, fransk og tysk. Rapporten vil være tilgængelig som downloadbar fil på instituttets websted (www.eurofound.ie) og i en trykt udgave. Den trykte udgave kan bestilles hos Kontoret for De Europæiske Fællesskabers Officielle Publikationer, L-2985 Luxembourg (<http://eur-op.eu.int/>). Oplysninger om arbejdsmiljøundersøgelserne og en udgave på alle officielle EU-sprog af dette resumé findes på instituttets ovennævnte websted.

Under hensyntagen til instituttets trepartsstruktur har repræsentanter for arbejdstager- og arbejdsgiverorganisationerne og regeringerne i de 15 medlemsstater samt Europa-Kommissionen (specielt tjenestemænd i Eurostat) været inddraget i udformningen af denne undersøgelse.

Dette dokument er udarbejdet af Damien Merllié, Maison des Sciences de l'Homme, Paris, og Pascal Paoli, Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene, Dublin.

YDERLIGERE OPLYSNINGER

Oplysninger om instituttets arbejdsmiljøundersøgelser findes på instituttets websted på adressen: www.eurofound.ie/working/surveys.htm. Yderligere oplysninger om dette emne fås ved henvendelse til:

Dimitrios Politis

Informationskontaktperson

Tlf. (353-1) 204 31 40 Fax (353-1) 282 64 56 E-post: dmp@eurofound.ie

Copyright: Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene. Gengivelse er tilladt, dog ikke til kommercielle formål, såfremt kilden er angivet, og der indsendes en kopi til Institutet.

Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene
Wyattville Road, Loughlinstown, Dublin 18, Irland.

Tlf. (353-1) 204 31 00

Fax (353-1) 282 64 56/282 42 09

e-post: postmaster@eurofound.ie

EF/00/128/DA

KONTORET FOR DE EUROPÆISKE
FÆLLESSKABERS OFFICIELLE PUBLIKATIONER
L-2985 Luxembourg

ISBN 92-897-0089-0

9 789289 700894